

INGLIZ TILI DARSLARIDA TALABALARNING IJODIY MUSTAQILLIGINI SHAKLLANTIRISH

Aripova Saodat Taxirovna

Alfraganus universiteti

E-mail: aripova_saodat8822@mail.ru

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola o'quv jarayonida talabalarning samarali mustaqil ishini shakllantirishga bag'ishlangan. Ushbu maqolada turli darajadagi o'quvchilar oldida turgan muammolarni hal qilishda mustaqillik, mas'uliyat, tashkilotchilik va ijodiy fazilatlarni rivojlantirish haqida so'z boradi. Hozirgi vaqtda ta'lim jarayonini isloh qilishda yuzaga keladigan muammoni hal qilishda va shu bilan birga ta'limning an'anaviy modelidan innovatsion modelga o'tishda foydalanish mumkin.

Kalit so'zlar: tushuncha, rivojlanish, asr, asos, faoliyat, tashkil etish, jarayon, ta'lim, shakllantirish, ta'minlash, zamonaviy, ijodiy, kommunikativ.

ABSTRACT

This article is about formation of effective independent work of students in the educational process. In this article it is spoken about the development of independence, responsibility, organization and creative qualities of the personality of students in solving the problems facing them at various levels. The solution to this problem is possible only in the transition from the traditional model of education to the innovative one, which is currently associated with the reform of educational process.

Keywords: concept, development, century, basis, activity, organization, process, educational, formation, provide, modern, creative, communicative.

Bugungi kunda O'zbekiston ta'lim tizimida 2030-yilgacha bo'lgan davrda mutaxassislarni shakllantirishning ustuvor yo'nalishlari, maqsadlari va bosqichlarini belgilab beruvchi innovatsion model joriy etilmoqda. Ushbu model ta'limni mutaxassislarni shakllantirishda modulli va malakali yondashuvga o'tishni taqozo etadi, bu esa o'z navbatida ta'lim jarayonining mazmuni va usullarini o'zgartirish zaruratini keltirib chiqaradi.

Shu bois oliy ta'limning asosiy vazifalaridan biri o'z-o'zini rivojlantirish va ijodiy faoliyatga qodir bo'lgan mutaxassisning ijodiy shaxsini shakllantirishdir. Ushbu muammoni hal qilish faqat ta'limning an'anaviy modelidan innovatsion modelga o'tishda mumkin, bu hozirgi vaqtda ta'lim jarayonini isloh qilish bilan bog'liq.

Talabani passiv bilim iste'molchisidan ularni faol yaratuvchiga, tanqidiy fikrlay oladigan, o'z harakatlarini rejalashtira oladigan, tashabbus ko'rsata oladigan, muammoni shakllantira oladigan, uni hal qilish yo'llarini tahlil qila oladigan, eng maqbulini topadigan faol yaratuvchiga o'tkazish kerak. Yangi ta'lim paradigmasi talabalarning mustaqil ta'lim faoliyatiga katta ahamiyat beradi, bu ularga kelajakdagi kasbiy va kundalik faoliyatini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan kompetensiyalarni yanada muvaffaqiyatli o'zlashtirish imkonini beradi. Talabalarning turli darajadagi muammolarini hal etishda ularning mustaqilligi, mas'uliyati, tashkilotchilik va ijodiy fazilatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Mustaqil ta'lim faoliyati shakllaridan biri o'quvchilarning mustaqil ishi bo'lib, u auditoriya va auditoriyadan tashqari ishlarga bo'linadi. Talabaning mustaqil ishi nafaqat har bir fanni o'zlashtirish, balki umuman o'quv, ilmiy, kasbiy faoliyatda mustaqil ishlash ko'nikmalarini shakllantirish, mas'uliyatni o'z zimmasiga olish, muammoni mustaqil hal qilish, konstruktiv yechimlarni topish uchun mo'ljallangan. Shuni aytish mumkinki, ta'lim muassasasida o'quvchilarni tayyorlash kasbiy malakali, ijtimoiy faol, ijodiy mustaqil shaxsni shakllantirishni ta'minlaydigan ta'lim texnologiyalaridan foydalanishni talab qiladi. Talabalarni tayyorlashning eng muhim vazifasi - ularning kasbiy harakatchanligi va moslashuvchanligini ta'minlovchi asosiy kompetensiyalardan biri bo'lgan intellektual qobiliyatlarni maqsadli rivojlantirishdir.

Shunday qilib, raqobatbardosh mutaxassis tayyorlash shartlaridan biri bu talabada yuqori darajadagi ilmiy bilimlarni shakllantirishni ta'minlaydigan kompetensiyaga asoslangan yondashuv bo'lib, asosiy maqsad oliy ta'lim jarayonida mustaqil ishning o'quv shakli sifatidagi rolini oshirishdir. An'anaviy o'qitish tizimi tayyor bilimlarni o'qituvchidan talabaga o'tkazishga asoslangan bo'lib, bunda talabaning asosiy faoliyati nazariy va amaliy masalalarni hal etishdan iborat. Mustaqil ish bo'lajak mutaxassisning ichki va tashqi o'zini o'zi tashkil etishni rivojlantirish, uning o'zini o'zi tayyorlashning individual traektoriyasini qurish qobiliyatini, shuningdek, o'z-o'zini rivojlantirish va olingan bilimlarni ijodiy qo'llash qobiliyatini shakllantirishni ta'minlaydi. Yangi ta'lim paradigmasiga ko'ra, ixtisosligi va ish xususiyatidan qat'i nazar, har qanday yangi mutaxassis o'z profili bo'yicha fundamental bilim, kasbiy ko'nikma va yangi muammolarni hal qilish uchun ijodiy va tadqiqot faoliyati tajribasiga, ijtimoiy va baholash faoliyatida tajribaga ega bo'lishi kerak. Shuning uchun talabalarning mustaqil ishi nafaqat ta'lim jarayonining muhim shakli, balki uning asosidir. Ko'pgina yetakchi mutaxassislar buni o'quvchilarning bilim faolligini faollashtirish, ularning mustaqilligi, mas'uliyati va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishning eng samarali usullaridan biri deb hisoblashadi. Bundan tashqari, bu yerda talabalarning mustaqil bilim faoliyatini motivatsion qo'llab-quvvatlash masalalariga alohida e'tibor berish talab etiladi.

Talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etishning asosiy vazifasi sinfda ularning tashabbusi va tafakkurini rivojlantirish uchun sharoit yaratishdir. Talabalarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish samaradorligini oshiradigan didaktik shartlarga quyidagilar kiradi:

- o'quv materialining tuzilishi, o'quvchilar tomonidan o'quv va kognitiv faoliyatning maqbul bajarilishini ta'minlash;
- o'quvchilarning aqliy salohiyatini yuzaga chiqarish va boyitish imkonini beruvchi o'quv vazifalarini ishlab chiqish va qo'llash;
- fanlararo aloqalar, ta'lim jarayoniga ularni tayyorlashning faol va interaktiv usullarini joriy etish;
- o'quv faoliyati jarayoni va natijalarini monitoring qilish.

Bu shart-sharoitlar o'quvchilarda kontseptual fikrlash qobiliyatini rivojlantirish, nafaqat alohida hodisalarni ko'rish, balki ularda umumiy bog'lanish va qonuniyatlarni topa olish imkonini beradi. Bo'lajak mutaxassislarining ta'lim faoliyati uchun motivatsiyani o'rganishning muhimligini, o'z-o'zini rivojlantirish zarurati va ahamiyatini tushuntirish, shuningdek, kelgusi kasbiy faoliyatga tayyorgarlik ko'rish orqali oshirish mumkin. Shuni ham ta'kidlash kerakki, ijobiy natijaga intilish, o'zini o'zi tasdiqlash, o'zini o'zi anglash, muvaffaqiyat tuyg'usi, o'ziga ishonch, hissiy ko'tarilish kabi ijobiy motivatsiyani oshirish usullari talabalarning o'qishga bo'lgan motivatsiyasini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Eng katta rag'batlantiruvchi kuch - bu faoliyatning o'zidan kelib chiqadigan ichki motivatsiya. Yangi ma'lumotni idrok etish ijobiy his-tuyg'ularni uyg'otganda va faoliyatning o'zi sizni o'rganishga undaganida, o'rganishga qiziqish va o'quvchining intellektual qobiliyatlarini muvaffaqiyatli rivojlantirish uchun sharoit yaratish haqida gapirish mumkin.

Mustaqil ishni tashkil etishda hal qiluvchi rol o'qituvchiga tegishli bo'lib, u "umuman" talaba bilan emas, balki o'ziga xos shaxs, kuchli va zaif tomonlari, individual qobiliyatlari va moyilliklari bilan ishlashi kerak. O'qituvchining asosiy vazifasi - talabaning eng yaxshi fazilatlarini, uning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, izlanish ko'nikmalarini singdirish, olingan ma'lumotlarni tahlil qilish va tanqidiy baholashga o'rgatishdir. Buning uchun u o'quv jarayonini va talabalar faoliyatini to'g'ridan-to'g'ri yo'l-yo'riqsiz, maqsadga erishish sari borishi uchun tashkil qilishi kerak. Bunda talabalarning o'zlari topshiriqlarni bajaradilar, o'qituvchi esa faqat maslahatchi vazifasini bajaradi, ularning faoliyatini to'g'ri yo'nalishga yo'naltiradi.

Shuni ta'kidlash kerakki, mustaqil ishlarni tashkil etishda talabalarning individual qiziqishlari, qobiliyatlari va moyilliklarini hisobga olishga imkon beradigan shaxsga yo'naltirilgan ta'lim tamoyillariga tayanish eng maqbuldir.

So'nggi paytlarda talabalarning sinfdan tashqari mustaqil ishlari muammolariga katta e'tibor berilmoqda, ammo bunday ish tushunchasining o'zi turli olimlar tomonidan turlicha talqin qilinadi. Ushbu maqolada quyidagi ish tushunchasi qo'llaniladi:

Talabalarning auditoriyadan tashqari mustaqil ishi - bu talabalarning bilim faolligini oshirishga qaratilgan, o'qituvchining bevosita ishtirokisiz, maxsus ajratilgan darsdan tashqari vaqt ichida rahbarligi ostida amalga oshiriladigan turli individual va jamoaviy faoliyati.

Auditoriyadan tashqari mustaqil ishlar jarayonida, shuningdek, har qanday mustaqil ish, maqsadli, semantik va ijro etuvchi komponentlarni o'z ichiga olgan mustaqil o'quv va kognitiv faoliyat yotadi. O'zining kognitiv traektoriyasini tartibga solib, fikrlash jarayonida talaba o'zining kognitiv faoliyatining aniq maqsadini shakllantirishga keladi. So'ngra u muayyan sohada o'z vazifalarini belgilaydi, uni rejalashtiradi, zarur faoliyatni amalga oshirish yo'llari va vositalarini tanlaydi, uning bosqichlarini bajaradi, ma'lum natijalarni oladi, ularni o'zi tahlil qiladi (introspeksiya), o'z faoliyatini nazorat qiladi. O'qituvchi bilan natijalar, agar kerak bo'lsa, faoliyatning xarakterini tuzatadi va mumkin bo'lgan istiqbollarni ko'rib chiqadi. Bir bosqichni tugatgandan so'ng, talaba mustaqil ishining boshqa bosqichlariga o'tadi.

Muvaffaqiyatli sinfdan tashqari mustaqil ishlar quyidagi shartlarda bo'lishi mumkin:

- talaba mustaqil faoliyatga tayyor bo'lishi kerak ya'ni bunday faoliyatga bo'lgan ehtiyojga aqliy jihatdan tayyorligi hisobga olinadi;
- muayyan bilim sohasida yangi bilimlarni egallash uchun ijobiy motivatsiya zarur;
- zarur ilmiy, o'quv, uslubiy va ma'lumotnomalarning mavjudligi va ulardan foydalanish imkoniyati;
- o'qituvchilarga maslahat berish;
- talabaning darsdan tashqari vaqtda amalga oshiradigan mustaqil bilish faoliyatida erishgan yutuqlari darajasini tizimli, o'z-o'zini va tashqi nazorat qilish.

Oliy ta'lim pedagogik faoliyatida uning mustaqil ishini samarali tashkil etish uchun zarur bo'lgan "talabani mustaqil o'rganishga o'rgatish" tamoyili birinchi o'ringa chiqadi. Bundan tashqari, o'qituvchining vazifalari axborotni nazorat qilishdan maslahat berish-muvofiqlashtirishgacha farq qilishi mumkin. Shuning uchun o'qituvchi o'z faoliyatini yuqoridagi shartlar amalga oshishiga qarab tashkil qiladiki. Uning rahbarligida talabalarda o'quv, ilmiy-ommabop va ilmiy adabiyotlar bilan ishlash ko'nikmalari. O'qituvchi talabalarga murakkab masala va muammolarning maqbul yechimlarini topishga, turli noqulay vaziyatlardan chiqishga, o'quv-tadqiqot ishlarini olib borish ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi va hokazo.

Auditoriyadn tashqari mustaqil ishlar quyidagilarni o'z ichiga olishi mumkin:

- matnni o'qish;
- matn rejasini yoki konspektini tuzish;
- matn tuzilishining grafik tasviri;
- jadvallarni tuzish; lug'atlar va ma'lumotnomalar bilan ishlash, me'yoriy hujjatlarni o'rganish;
- matnni tahliliy qayta ishlash (annotatsiya, ko'rib chiqish, va boshqalar);
- audio, video, kompyuter texnikasidan foydalanish (shu jumladan Internet);
- seminar, konferentsiya va hokazolarda so'zga chiqish uchun xabarlar tayyorlash, ma'ruza va insholar tayyorlash;
- loyihalarni ishlab chiqish va ular asosida o'quv tadqiqotlarini o'tkazish;
- bibliografik ro'yxatlar, mavzuli krossvordlar, testlar tuzish; vaziyatli masalalarni yechish va hokazo.

Har qanday ta'lim jarayonida o'quvchilarning mustaqil ishi turli manbalar (o'quv qo'llanmalar, ilmiy maqolalar, internet va boshqalar) bo'yicha o'quvchining o'zi ma'lum muammolarni o'rganadigan o'quv ishining bir turi hisoblanadi. Mustaqil ishlar, shu jumladan auditoriya tashqari ishlar "tsivilizatsiyaning barqaror rivojlanishi kontseptsiyasi" ga muvofiq kompetentsiyalarni shakllantirish uslubiy tizimining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI: (REFERENCES)

1. Anikina, E. I., Bochanova, N. N., & Cherepanov, A. A. (2012). E-learning in higher educational establishment. Proceedings of the Southwest State University.
2. Balçıkanlı, C. (2010). Learner Autonomy In Language Learning: Student Teachers' Beliefs.
3. Broad, J. (2006). Interpretations of independent learning in further education.
4. Dickinson, L. (1987). Self-instruction in language learning. Cambridge: Cambridge University Press.
5. Dayri, N.G. (1966). The most important ways of the organization of dynamic independent activity, connection of training with life. Training of history in senior classes of high school: Informative activity of pupils and learning efficiency.